

Marinehistorisk Tidskrift

AUGUST 1977

10. ÅRGANG

NR. 3

- Udgives af Marinehistorisk Selskab, Selskabet Fregatten Jyllands Venner og Selskabet Orlogsmuseets Venner
- Redaktion og ekspedition: Cand. mag. Hans Chr. Bjerg, Jellerød Have 117, 2980 Kokkedal, 02-86 18 28
- Udsendes 4 gange om året til medlemmerne af de tre udgivende selskaber.
- Abonnement kan tegnes gennem de udgivende selskaber eller ved henvendelse til ekspeditionen.
- Eftertryk med kildeangivelse tilladt.
- Forsiden forestiller den ene side af den medalje, som blev præget i anledning af Niels Juels sejr i Køge Bugt 1. juli 1677. Den latinske indskrift kan oversættes til "således dæmpes uroligheder i Østersøen".

I anledning af 300-året for slaget i Køge Bugt 1. juli 1677 har kunstneren Barry Wilmont udført en særpræget medalje efter cire-perdue-teknikken. Medaljen, der afbildes her, fremstilles i et antal af 500 eksemplarer i bronze. Diameteren er 65 mm. Prisen er 290 kr. og den kan erhverves ved direkte henvendelse til B. L. Wilmont, Borgergade 134, 1300 København K.

FREGATTEN JYLLAND

I forlængelse af det fyldige referat, der blev bragt i forrige nummer af Marinehistorisk Tidsskrift, skal der her bringes en kort status over fregatten.

Den fremgangsmåde til en organisatorisk løsning af fregatsagen, som bestyrelsen for selskabet Fregatten Jyllands Venner har foreslået, går ud på, at der etableres en selvejende institution eller stiftelse, som under ansvar overfor staten eller et ministerium kunne drive fregatten som et museum og derigennem fortsætte restaureringsbestræbelserne. Det er tidligere blevet meddelt, at Kristeligt Folkeparti før sommerferien fremsatte et lovforslag i Folketinget, der går ud på, at fregatten forbliver i statseje og ikke overdrages til Ebeltoft Kommune. I et forsøg på at bringe sagen ud af det øjeblikkelige dødvande har bestyrelsen for venneselskabet nu færdigudarbejdet udkastet til vedtægter for en sådan selvejende institution. Overvejelserne omkring dette udkast og den ide, der ligger bag, har gennem det sidste års tid været i gang i bestyrelsen, således som det fremgår af de meddelelser, der løbende har været bragt fra venneselskabet her i tidsskriftet.

I forbindelse med de løbende drøftelser omkring fregatten blev Fællesudvalget til Fregatten Jyllands Bevarelse indkaldt til et møde på Nationalmuseet den 16. august. Som det vil være kendt af dette tidsskrifts læsere, er Fællesudvalget sammensat af repræsentanter for forskellige selskaber, foreninger og institutioner, der støtter bestræbelserne for at bevare fregatten Jylland. Venneselskabets bestyrelse har i de senere år fungeret som forretningsudvalg for Fællesudvalget. Til det nævnte møde i Fællesudvalget fremsendte venneselskabets bestyrelse til drøftelse udkastet til vedtægter for en selvejende institution, hvis bærende organ skulle være et bredt sammensat repræsentantskab, således at så mange interesser som mulig blev repræsenteret. Dette repræsentantskab skulle så vælge et forretningsudvalg, som skulle udgøre den daglige ledelse af fregatten. På mødet i Fællesudvalget, hvori Ebeltoft Kommune også er repræsenteret, mødte borgmester Rasmussen op med et forslag til en institution, der ikke adskiller sig ret meget fra den, som venneselskabets bestyrelse har foreslået. Det blev derfor besluttet, at der skulle nedsættes et hurtigtarbejdende udvalg, som skulle forsøge at harmonisere de to tætliggende forslag. Udvalget kom til at bestå af højesteretssagfører Ib Thyregod (som er venneselskabets juridiske rådgiver), 1 fra venneselskabets bestyrelse, 1 fra Fællesudvalget, 1 fra Århus Amt og 2 fra Ebeltoft Kommune.

Hans Chr. Bjerg

SELSKABET ORLOGSMUSEETS VENNER

Resultatopgørelse for perioden

1. januar - 31. december 1976.

1975:

i tkr.

INDTÆGTER:

18,7	Kontingenter	22.875,00
45,2	Gaver iflg. specifikation	43.124,25
<u>0,5</u>	Renteindtægt	<u>505,62</u>
<u>64,4</u>		<u>66.504,87</u>

UDGIFTER:

67,0	Orlogsmuseet, fast tilskud	20.900,00
	Orlogsmuseet, bidrag til specielle museumsformål	12.218,08
5,0	Marinehistorisk Tidsskrift	10.862,02
3,5	Kontorartikler og porto	8.180,79
0,5	Diverse udgifter inkl. revision	1.448,99
<u>-11,6</u>	Driftsoverskud	<u>12.894,99</u>
<u>64,4</u>		<u>66.504,87</u>

Balance pr. 31. december 1976.

1975:

i tkr.

AKTIVER:

6,0	Giro	125,80
<u>0,8</u>	R. Henriques Jr.	<u>22.666,38</u>
<u>6,8</u>		<u>22.792,18</u>

PASSIVER:

1,0	Hensættelse til køb af model	1.000,00
5,0	Marinehistorisk Tidsskrift, (3. rate 1975, 1976) ...	8.151,85
	Selskabets formue:	
12,3	Saldo pr. 1.1.1976	745,34
<u>-11,5</u>	Overskud iflg. driftsregnskab	<u>12.894,99</u>
<u>6,8</u>		<u>22.792,18</u>

København i maj 1977

Franz Harlang

B. Munthe af Morgenstjerne

Foranstående regnskab har vi revideret og fundet i overensstemmelse med selskabets bøger.

København i maj 1977

CENTRALANSTALTEN FOR REVISION

Frede Olsen

Statsautoriseret revisor

Selskabet Orlogsmuseets Venner' s ordinære generalforsamling

tirsdag den 31. maj 1977 kl. 17.00.

Generalforsamlingen fandt sted på Orlogsmuseet, Sct. Nicolai Kirkebygning.

Formanden, direktør Frantz Harlang bød de fremmødte medlemmer velkommen og mindedes herefter R. Steen Steensen, der den 27. december f.a. var afgået ved døden. Formanden erindrede om den aktive støtte, kommandørkaptajn Steensen havde ydet i forbindelse med Orlogsmuseets oprettelse i 1957, og den interesse han stedse havde vist Venneselskabet, i hvis bestyrelse han havde haft sæde siden dettes stiftelse i 1960.

Valg af dirigent:

På bestyrelsens vegne foreslog formanden generalkonsul Preben Harhoff valgt som dirigent, hvilket forslag vedtoges med akklamation. Efter at have konstateret at generalforsamlingen var lovligt indvarslet, gav han ordet til formanden for aflæggelse af årsberetning for 1976.

Formandens beretning:

Direktør Harlang påpegede bestyrelsens primære opgaver, nemlig dels at kunne samle det størst mulige antal venner omkring museet, dels at kunne yde museet den størst mulige støtte til dets virksomhed, og at det var ham en glæde at kunne påpege, at der i det forløbne år havde været fremgang inden for begge disse områder.

Han oplyste, at selv om der i det forløbne år ikke havde været det nødvendige overskud til gennemførelse af en koncentreret indsats for at søge medlemstallet øget, kunne man alligevel konstatere en stigning på 51 medlemmer, nemlig fra 625 pr. 1. januar 1976 til 676 ved årets udgang. Af disse var 27 firmaer og 35 juniører.

Hvad indsamlingsvirksomheden angik havde en række institutioner og virksomheder ydet tilskud på 43.124 kr. Selskabet har i 1976 kunnet yde museet et tilskud på 33.118 kr, hvoraf 12.218 kr. har været anvendt som støtte til specielle museale formål. Formanden omtalte, at der i december måned var rettet henvendelse til en række fonder og firmaer med anmodning om

støtte, og at disse henvendelser pr. 31. maj havde indbragt et betydeligt beløb, nemlig ikke mindre end 69.500 kr.

På bestyrelsens vegne bragte formanden disse bidragydere en fornyet tak for den store hjælp, de havde ydet Venneselskabet i dets bestræbelser på at støtte og fremme Orlogsmuseets kulturhistoriske arbejde, som alle anser for så værdifuldt.

Formanden omtalte den af Selskabet arrangerede udflugt til Valdemar Slot den 25. september og oplyste, at da bestyrelsen er af den opfattelse, at der blandt medlemmerne er interesse for sådanne arrangementer, vil der i løbet af efteråret i samarbejde med Marinehistorisk Selskab blive arrangeret et besøg på Holmen.

Orlogskaptajn Kn. Søgaard anbefalede Selskabet at ville tage spørgsmålet om afholdelse af faglige møder op til behandling. Formanden erklærede, at forslaget ville blive gjort til genstand for en positiv overvejelse.

Formandens beretning godkendtes af forsamlingen.

Regnskab for 1976:

Sekretæren, museumsdirektør B. Munthe Morgenstjerne aflagde regnskab for året 1976, for hvilket generalforsamlingen gav decharge.

Valg til bestyrelsen:

Dirigenten oplyste, at direktør J. Chr. Aschengreen, direktør H. P. Christensen samt direktør E. Friisager skulle afgå efter tur, men at alle var villige til genvalg. Alle genvalgte med akklamation. Dirigenten oplyste endvidere, at bestyrelsen i stedet for afdøde kommandørkaptajn R. Steen Steensen stillede forslag om indvælgelse af direktør S. Wolff-Jacobsen, der ligeledes indvalgte med akklamation.

Valg af revisor:

Dirigenten meddelte, at der fra bestyrelsens side var stillet forslag om genvalg af Centralanstalten for Revision, hvilket forslag godkendtes af generalforsamlingen.

Eventuelt:

J. Bøgh henledte opmærksomheden på, at kommandørkaptajn R. Steen Steensen ved sin død havde samlet materiale til udgivelse af en publikation om flådens skibe og forespurgt, om Selskabet eller Orlogsmuseet var vidende om, hvad der skulle ske med dette materiale. Museumsdirektør Munthe Morgenstjerne oplyste, at Søværnets historiske konsulent, arkivar Hans Chr. Bjerg, så vidt ham bekendt, var i kontakt med fru Steensen, og at nævnte stof uden tvivl ville blive sikret for efterverdenen.

Efter at dirigenten havde erklæret generalforsamlingen for hævet, bragte formanden, direktør Frantz Harlang en tak til dirigenten og til generalforsamlingens deltagere for fremmøde.

Efter generalforsamlingen afslutning gav museumsdirektør Munthe Morgenstjerne en kortfattet redegørelse for museets arbejde i 1976 og dets fremtidsplaner, oplysninger der senere i museets årsberetning er tilsendt Selskabets medlemmer.

Som dirigent

sign. Preben Harhoff

sign. B. Munthe Morgenstjerne
sekretær

CAMOUFLAGE

Marinehistorie og marinehistorisk forskning er et vidtfavnende område med mange specialer, og et af disse, der ellers kun har været sparsomt berørt, er skibenes camouflering i krigstid. Dieter Jung, Arno Abendroth og Norbert Kelling har i bogen "Anstriche und Tarnanstriche der deutschen Kriegsmarine" givet en grundig indføring i emnet. De lover endvidere i kommende bøger at tage andre landes skibscamouflering op. Man erfarer en hel del om den viden, som ligger til grund herfor og de forskellige hensyn der må tages til emnet, alt efter om det er større skibe, mindre skibe eller i hvilke farvande skibene skal operere.

Bogen, der er udgivet på forlaget Bernard & Graefe, München, er på 144 sider og indeholder foruden en fyldig tekst 190 fotos foruden 8 farvetavler og sort-hvide tavler til anskueliggørelse af principperne. Den behandler både systemernes tekniske udførelse og modelforsøg for at nå frem til de bedst anvendelige. Bogen behandler alle den tyske krigsmarines forskellige skibstyper under 2. verdenskrig og kan anbefales på det bedste til enhver, der beskæftiger sig med 2. verdenskrigs søkrigshistorie.

J. H. Barfod

SØETATENS BYGNINGSADMINISTRATION

1660 - 1848

af

Jan Olsen

I tilslutning til den i Marinehistorisk Tidsskrift nr. 4/1975 bragte biografi over Søetatens Bygmestre, bringes her en kort oversigt over administrationen af Søetatens civile byggeri i perioden 1660-1848. Oversigten medtager ikke den finansielle side af bygningsadministrationen, da denne behandles indgående af Knud Voss i Bygningsadministrationen og Bygningshistorie under Enevælden (København 1966). P.g.a. de utallige administrative ændringer indenfor Søetatens overledelse, har det været uundgåeligt at omtale en del af disse, for så vidt de har berørt bygningstjenesten. Af overskuelighedshensyn er de enkelte administrative organer behandlet hver for sig, men som appendix bringes et par praktiske eksempler på byggesagernes administrative vandring. For undersøgelsen omkring Nyboders Sprøjtehus takker jeg arkivsekretær ved Rigsarkivet Marianne Reimer.

Det er håbet at denne oversigt vil lette arbejdet med de arkivalier, der knytter sig til de bevarede tegninger af Søetatens bygninger. De benyttede arkivalier og tegninger findes alle i Rigsarkivet.

Admiralitet og Generalkommissariat

Ved Admiralitetets oprettelse i 1655 blev tilsynet med Holmens bygninger pålagt dette. I instruksen af 29. august 1655 for det nyudnævnte admiralitet siges herom.¹⁾ "Med Holmens Bygninger samt Skipper - Boederne og de Nye - Boeder skal Vores Admiralitet have goed Inspection, at de ey forfalder, mens ved ligeholdes, og Tiid efter anden saa vidt mueligt forbedres, og særdeles, at samme Boeder af ingen anden, uden af Vores Søe - Betienter, Officierer og Baadsfolk beboes, og at blant dennem de Ældste og best meritede dertil Fremgang nyder".

I 1673 oprettedes et Generalkommissariat til at bestyre Søetatens økonomiske forhold. Søetatens bygninger skulle ligeledes bestyres af Generalkommissariatet. Herom står fx. i generalkommissær Albrect Schumacker de Gyldensparres instruks punkt 12;²⁾ "Anlangende Holmens Biugninger samt Skipperboederne og de nye Boeder, derom schal hand med Rigs Admiralen oc Rendtemesteren conferere, paa hvad maade de føyeligst oc paa mindste bekostning Tid effter anden kand vorde repareret oc aarligen vedligeholdt, saa at de ey meere end som alleerede forfalder, til hvilchen ende brøstfeldighes schal vorde siufnet, oc derhos agter at hvis Materialer til slig reparation oc fliche-riets fornødenhed fra Holmen utleveres de ocsaa dertil maa blifve forbrugt oc anvendt".

Udover Holmen og Nyboder fik Generalkommissariatet desuden ansvaret for Tøjhuset, Provianthuset og andre bygninger tilhørende Søstaten.

I perioden 1677-79 forenedes Land- og Søetatens Generalkommissariater p.g.a. krigen med Sverige til et fælles kommissariat. Dette kommissariat blev dog nedlagt efter krigens slutning og Admiralitetet overtog igen bygnings-administrationen.

Allerede 4 år efter i 1683 blev det fælles kommissariat for Land- og Søstaten genoprettet, men blev bare 2 år senere adskildt igen.³⁾ Der blev nu udpeget 2 deputerede for Søstaten, den fik eget segl og egne lokaler på Bremerholm. Adskillelsen var dog ikke formel, idet man stadigt samarbejdede om visse sager. Om Bygningerne står der i de deputeredes instruks af 20. marts 1685 som punkt 20 følgende:⁴⁾ "Hvis Bygninger som til Søe Estaten hører schal de flittig med indseende hafve at de tilbørlig og udj rette Tiide med mindste Bekostning saaviit som mueligt repareret oc ellers stedse udj god Stand conserveret vorder". Tilsynet og bestyrelsen af bygningerne skulle ske i samarbejde med Holmens admiral og dette pointeres da også i instruktion og anordning for Søetatens Generalkommissariat af 6. februar 1703.⁵⁾

I 1712 adskilles Land- og Søetatens Generalkommissariat endelig.⁶⁾ Fællesadministrationen havde hovedsageligt drejet sig om økonomiske forhold, og fik ikke umiddelbart indflydelse på bygningsadministrationen bortset fra byg-

ning af krudtmagasiner, ⁷⁾ fortifikationsanlæg o.l.

Admiralitetets og Genrealkommissariatets ledelse blev i 1746 lagt sammen til et fælles kollegium, kaldet Admiralitets- og Commissariats Kollegiet. ⁸⁾ Kontorerne under kollegiet vedblev at bestå som selvstændige med hver deres arbejdsområde. Nu skulle alle bygningssager forelægges det fælles kollegium, men den daglige administration forblev uændret.

I 1771 ændredes hele Søetatens overledelse totalt p.g.a. Struenses indflydelse på kongen. Ved cabinetordre af 28. marts opdeltes Admiralitets- og Commissariats Kollegiet i 4 departementer med hver sit arbejdsområde. Af disse departementer var 2 militære og 2 civile. I spidsen for hvert departement blev der ansat en deputeret. De deputerede skulle kun føre overopsynet med departementsforretningerne og ikke beskæftige sig med detailspørgsmål. ⁹⁾ 3. departement fik bygningsadministrationen under sig. I cabinetsordren opregnes følgende arbejdsområder for 3. departement: Magasinerne og deres forvaltere, reparation af alle bygninger, Dokken, Grynmøllen, Bryghuset, Proviantgården og proviantvæsenet i almindelighed samt endelig Modelkammeret. ¹⁰⁾

Ved Struenses fald i 1772 blev der igen omorganiseret. Admiralitets- og Commissariats Kollegiet genoprettedes som overledelse. Kollegiets kontorer blev ligeledes genoprettet, men der ud over blev de 4 departementskontorer opretholdt som underordnede administrationsorganer. Kommissariatskontoret fik efter ressortfordelingsplanen følgende arbejdsområder: Bygningsvæsenet ved Holmen, udrustninger m.v. ved flåden, Arsenalet, Dokken, Proviantgården, Grynmøllen, Cadetakademiet og Nyboder. ¹¹⁾ Dvs. at kommissariatskontoret igen fik alle bygningsopgaver vedr. civilt husbyggeri samt skibs- og dokbygning under sig. Ved samme lejlighed kom Søetatens bygmester administrativt til at sortere under 3. departementskontor, som desuden tog sig af håndværkerstokken, Nyboders betjente og gejstligheder ved Holmens kirke. Dette betød at alt vedr. bygmesterens ansættelsesforhold og person vedrørte 3. departementskontor, mens han havde direkte reference til Generalkommissariatets kontorer i sager vedr. Søetatens bygninger.

I 1781 ophævedes den fælles ledelse for Admiralitet og Generalkommissa-

riatet og systemet med 2 selvstændige kollegier blev genoprettet.¹²⁾ Ordningen med 2 adskilte kollegier blev dog af kort varighed. Ved kgl. resolution af 19. maj 1784 blev Admiralitetets og Generalkommissariatets ledelser atter forenet i et fælles kollegium.¹³⁾ Denne gang var ændringen af mere varig karakter, idet den bestod til Marineministeriets oprettelse i 1848.

Ledelsesændringerne i 1781 og 1784 havde ingen indflydelse på de underordnede kontorer. Kontorernes ressortfordeling ændres dog totalt i 1790. Ved resolution af 24. december formindskedes kontorerne fra 12 til 6. Den nye kontorfordelingsplan minder meget om den Struense fik indført i 1771. Marinens administration blev nu organiseret i 4 departementskontorer, et depeche- og bogholderkontor samt et revisionskontor. Kommisariats- eller 2. departementskontor, som det nu blev kaldt, beholdt administrationen af hele bygningsvæsenet, "Saavel nye som reparationer ved Holmen og Flaaden samt øvrige Søe Etatens Bygninger".¹⁴⁾ Denne opdeling bestod i store træk indtil enevældens afskaffelse i 1848.

Holmens Chef

I tiden før Admiralitetets oprettelse var Rigsadmiralen øverstkommanderende for flåden. Under denne stod Holmens admiral eller befalingsmand, som han kaldes i de tidligste bestallinger. Holmens admiral var ansvarlig for anlæggene på Bremerholm, han ledede arbejdet med nybygninger, vedligeholdelse og udrustning af flåden. En af de første kendte udnævnelser til Holmens befalingsmand er Lavrits Kruses bestalling af 1579. Heri nævnes ikke direkte, at Kruse havde ledelsen af husbyggeriet på Holmen, men det anføres at Kruse "skulle haffue Holmen udy befallinge for vort Slot Kiøbenhaffn, och lade sig bruge for vor Thiener och Tilsjunsmand samesteds".¹⁵⁾ Da husbyggeriet ikke på dette tidspunkt har haft noget større omfang, må dette tilsyn over Holmen opfattes også til at omfatte de faste installationer her. Sager vedr. husbyggeri og større reparationsarbejder er dog via Danske Kancelli blevet forelagt Røgshofmesteren og kongen. Endog 60 år senere ses instruksen for Holmens chef på dette punkt at have samme ordlyd.¹⁶⁾

Holmens chef, der havde ansvaret for bygningerne, tog sig dog ikke personligt af det daglige tilsyn med disse. Han uddelegerede sådanne opgaver til eqvipagemestrene. I instruksen udfærdiget ved admiral Spanns tiltrædelse til embedet som chef for Holmen præciseres dette forhold tydeligt; heri anføres: "Hvad Huusbygningerne paa Holmen angaar, saa haver hand ved Eqvipage - mesterne lidelig at lade tilsee, at alle brøstfeldigheder paa Tage og Vegge saa betiden vorder reparerede og udi slig stand holdes, at intet af Regn eller Tag drøb forderves mens forsvarligen Conserveres".¹⁷⁾ Samme ordlyd gentages næsten ordret i eqvipagemesterens instruks.¹⁸⁾

Med Nyboder og Skipperboderne havde Holmens chef intet at gøre. Dette var Generalkommissariatets sag og dette pointeres da også i en instruks fra 1690.

Embedet som Holmens chef undergik ikke de samme hyppige ændringer som den øverste ledelse var ude for. I perioden 1792-1856 udnævntes ikke nogen chef for Holmen, men denne blev bestyret af en Overeqvipagemester. Dette var sket to gange tidligere, men da kun for ganske korte perioder.¹⁹⁾ Den sidste instruks for Holmens chef er af 1. juli 1756 og må formodes at have været i brug til Marineministeriets oprettelse i 1848. Samme instruks blev udstedt for den sidste admiral over Holmen F. C. Kaas den 6. juni 1788. Overeqvipagemesteren har overtaget denne uden ændringer eller tilføjelser. I instruksens står under punkt 4 om bygningsvæsenet: "Alt ordinaire og daglig Arbeide, som henhører til Holmens eller Flaadens Istandsættelse og Vedligeholdelse, og som flyder enten af ham communicerede allernaadigste Resolutioner, meddeelte Ordres, eller Holmens Natur og Beskaffenhed samt det særlige for Arbeidets Drift tagende Plan, være sig ved Skibene, Takkelassen, Artilleriet, Inventarium, Vahre - Gods, Reparationer, Calfatering, Broer, Bolværker, Duc d'Alber, Huusbygningerne o. s. fr. som nogen extra Udgifter udfordre, besørger han, som han det til Hans Majestæts Tieneste bæst eragter. Men udi alle vigtige Arbeider, nye Skibs- og Huus - Bygninger, store Reparationer, og s. fr. foretager han intet, som han og i ingen Indretning gjør nogen Forandring uden Collegii Vidende og Bifald. Til hvilken Ende han sig med alle

sine til Holmens og Flaadens Istandsættelse og Vedligeholdelse sigtende Forslag og Requisitioner til Collegium melder, og for dem tilkiendegiver hans Desseins og derfor havende Raisons, da han, efter at Sagen er dem ventileret og efter Beskaffenheden derover er indhentet allernaadigste Resolution, Deres Ordres afvarter og sig efterretligholder."²⁰⁾

Søetatens Bygmester

Til at forestå det praktiske arbejde med udfærdigelse af bygningstegninger, indhentelse af tilbud fra håndværksmestre osv. havde man allerede fra 1660'erne udnævnt en arkitekt som Søetatens Bygmester. Udover nybyggeri og reparationer bistod han Holmens chef med inspektionen af Holmens bygninger, og virkede således aktivt for forbedring af bygningernes kvalitet.

I alle bygningssager var han ansvarlig overfor Generalkommissariatet, hvortil han måtte sende alle tegninger og overslag til godkendelse, men bygmesteren har i det daglige arbejde været nærmere tilknyttet til Holmens chef og ekvipagemester.

Ifølge bygmester Ernsts bestalling af 13. marts 1700 bestod bygmesterens vigtigste arbejde i tilsyn med de "Bygninger og Reparationer som effter vores allernaadigste Anordning ved vores Sø - Estat og hvad deraf dependerer, vorder foretagen, at sligt effter de Ordres hannem derom fra vore Deputerede ved Sø - Etatens General Commissariat tilstillis, saavel bemte vores Deputerede som nu ere, eller hereffter kommende vorder, effter Anfordring, hvis Afritzer, Overslager og deslige hans Function vedkommende, som de til vores Tienestes Befordring af hannem maatte vedbørende tilstille, deris Instructiøner, Ordres og Befalinger behørigen effterleve."²¹⁾

Bygmesterembedet gennemgik ikke nogen større ændringer frem til 1848. Opgaverne bestod hele tiden i projektering af byggeri, besigtigelser samt godkendelse af overslag, tegninger og håndværkerregninger.

Hvervet som Søetatens Bygmester var for alle bygmestre kun en bibeskæftigelse. I en lang periode var det fx. Københavns Stadsbygmester der havde dette biembede som supplement til sine indtægter. De seneste bygmestre for

Søetaten har dog efter materialet i arkiverne at dømme haft rigeligt at bestille.

Bygmesteren har dog ikke være alene om at udføre de mange forretninger, men har haft medhjælp til at bestride opgaverne. Således skriver Stadsbygmesteren og Søetatens Bygmester G. E. Rosenberg i sin afskedsansøgning af 16. marts 1785: "Min vedvarende Svaghed forhindrer mig endnu selv at fyldestgøre de mig paalagte Forretninger som Bygmester ved Søe - Etaten, og endskønt jeg ved mig selv er overbeviist, at derved icke noget er forsømt, da jeg ved de i nogen Tiid meget tiltagende Forretninger med store Bekostninger har holdet 2de duelige og erfarne Fuldmægtige til at bestyre same i mit Stæd", ²²⁾ så søger han p. g. a. svagelighed om sin afsked.

Rentekammerets overtilsyn med byggeriet. Generalbygmesteren.

Skønt Søetaten havde egen bygmester var civilbyggeriet dog underlagt Rentekammerets overtilsyn gennem Generalbygmesteren og Bygningskommissionerne af 1742 og 1771. Embedet som Generalbygmester blev oprettet af Christian IV i 1642 med det formål af koncentrere ledelsen og tilsynet med kongens og statens byggeri hos en enkelt sagkyndig. ²³⁾

I instruks udfærdiget for Wilhelm Friedrich von Platen dateret den 22. december 1705 udtrykkes dette overtilsyn således: "Soll Er en General über alle Unsere in Unserem Königreich Dennemarck, Fürstenthümern und Landen Uns zugehörige, so wohl alte als neue Gebäude, selbige seyn albereit erbauet, oder mögen künfftig noch erbaut werden, imgleichen über die Kirchen, deren Unterhalt auf Unsere Kosten geschehen muss, die Ober - Aufsicht haben und führen, Ihm auch zu dem Ende alles, was bey Unserer Rente - Cammer und dem General - Commissariat solcherwegen vorkommen möchte, communiciret und sonsten alle dienliche Nachricht mitgetheilet werden". ²⁴⁾

Da Johan Conrad Ernst i 1716 udnævntes til Generalbygmester efter von Platens afsked, anmodede han Rentekammeret om en specifikation over de bygninger, der henhørte under Generalbygmesterens ressort. I juli 1717 blev der i Rentekammeret udfærdiget en liste over de kongelige bygninger i København, som han skulle varetage overtilsynet med. I denne liste nævnes følgende af

Søetatens bygninger: Proviantgården, Admiralitets og Landetatens Kommissariats bygning, Nyboder, Materielgården i Nyboder, Søetatens Kvæsthus samt begge Holmene.²⁵⁾ Da Ernst imidlertid indtil 1735 tillige var Søetatens Bygmester, har dette næppe haft nogen praktisk betydning.

I 1724 oprettedes formodentlig på Rentekammerets initiativ en stilling som bygningsfiskal. Dennes opgave var at overvåge de økonomiske forhold vedr. kronens byggeri. Dette gjorde fiskalen ved at gennemgå tilbud, overslag og regninger og herudfra tage stilling til evt. nedskæringer, han skulle således spare staten for unødvendige udgifter til byggeri. Dette var imidlertid en kraftig reduktion af Ernsts stilling som Generalbygmester, hvilket han da heller ikke fandt sig i og embedes som bygningsfiskal blev da også nedlagt i 1727.²⁶⁾

Efter Ernsts afgang i 1735 fra embederne som Generalbygmester og Søetatens bygmester, blev brigadier og fortifikationschef Elias David Häusser udnævnt til generalbygmester.

Ifølge § 1 i Häussers instruktion skulle han føre "general - direktionen" over alle kongens bygninger og nybyggeri i kongeriget og Hertugdømmerne. Han havde ligeledes ansvaret over de bygninger der henhørte under Rentekammeret, Land- og Søetaten samt Particulærkammeret. I instruksens § 3 er administrationen af nybyggeriet fastlagt. Når kongen havde givet sin tilslutning til et eller andet byggeris iværksættelse skulle Generalbygmesteren rekvirere eller selv udfærdige de nødvendige tegninger. Disse skulle være i overensstemmelse med tidens arkitektoniske normer og selvfølgelig opfylde de almindelige bygningsmæssige krav. På grundlag af disse tegninger skulle Generalbygmesteren udarbejde en forestilling til kongen. Kongens resolution skulle Generalbygmesteren meddele den lokale bygmester, der så udarbejdede et overslag over udgifterne til arbejds løn, materialer m.m. Efter Generalbygmesterens godkendelse af dette overslag skulle det videresendes til den myndighed, der ønskede byggeriet iværksat. Pågældende myndighed skulle nu forelægge kongen dette overslag og først efter dennes godkendelse kunne byggeriet gå i gang.²⁷⁾

Bygningskommissionen af 1742.

I 1742 blev Generalbygmesterembedet ophævet og erstattet af en bygningskommission. Grunden hertil var, at den tidligere Generalbygmester Häusser var blevet udnævnt til kommandant i Nyborg fæstning. Da kongen stod overfor valget mellem to lige kvalificerede arkitekter; Laurits de Thura og Nicolai Eigtved, valgte han at nedsætte en kommission hvor begge fik sæde.²⁸⁾ Kommissionen havde ligesom Generalbygmesteren ingen forestillingsret for kongen, men skulle returnere sagerne med sin betænkning til de myndigheder, der ønskede at iværksætte et byggeri. Bygningskommissionen tilskrev den 5. maj 1742 Søetatens Generalkommissariat således: "I allerunderdanigst følge af hands Kongel. Maje^{ts} allernaadigste Befaling udi Resolution af 25 april nest afvigt, skulle Vi Eders Høi Grevelige Excellence og Højtærede Herrer tjenstskyldigst Communucere, af det efter dend os givne Instrux udi dend os Allernaadigste opdragne Bygnings Commission, som holdes ved det Kongel. Particulier Kammer på Christiansborg Slot, er Hands Kongel. Majest allernaadigste Villie, at alt det, som ved Søe Etatens General Commissariat efterdags angaaende hands Majests. Bygninger maatte forefalde, og som for hen pleier at skikkes til Hr. Brigadier Häusser, som da værende General Bygmester, saa der fra, for dend følgende Tid, befordres til at blive hans Kongel. Majest. igennem vedkommen-
de Departement allerunderdanigst forestillet".²⁹⁾

Indtil Overbygningsdirektionen blev oprettet i 1771 har praksis for Søetatens byggeadministration været, at man tillod en udstrakt grad af selvstændighed i disse sager. Selv om Søetatens bygninger formelt har været under overtilsyn af Generalbygmesteren og Bygningskommissionen, ses disse instanser kun ganske enkelte gange at være blevet rådspurgt i byggesager. Eksempler herpå er bl. a. projekteringen af mastekranen på Nyholm i 1746³⁰⁾ og bygningen af 2 nye længer i Nyboder i 1771.³¹⁾

Overbygningsdirektionen af 1771.

Som en følge af Struenses reformbestræbelser indenfor centraladministrationen blev også bygningsvæsenet omorganiseret. Næsten samtidigt med ophævelsen af

kommissionen af 1742 blev der i september 1771 nedsat en Overbygningsdirektion bestående af 6 medlemmer, to der repræsenterede Land- og Søetaten, to særligt finanskyndige, Hofbygmesteren, der på dette tidspunkt var C. F. Harsdorff, samt C. A. Struense, en broder til Kabinettsminister Johann Friedrich Struense.³²⁾

Den 29. september 1771 udgik følgende kabinetsordre til Admiralitets- og Commissariats Kollegiet i anledning af Overbygningsdirektionens oprettelse: "Nachdem Se. Majestät der König, anstatt der bisherigen Bau - Commission, eine Ober - Bau - Direction, so ihre Verrichtungen mit dem 1sten Oct. a. c. anfangen wird, etabliert haben, so hat das Collegium die Anschläge, Zeichnungen und Projecte aller seiner zur Civil - Baukunst gehörigen Gebäude, und dessen, so nicht zur Schifs- und Defensions- Arbeit gehört, an die Ober - Bau - Direction zur Prüfung und Moderation einzusenden, und derselben darüber ertheiltes Gutachten seiner zu machende Vorstellung beyzufügen".³³⁾

Efter Struenses fald i 1772 blev Overbygningsdirektionen ændret. C. A. Struense blev fjernet fra direktionen, der nu tog navn af Bygningsdirektionen.³⁴⁾ Denne fik udvidet sine beføjelser imod den tidligere kendte arbejdspraksis for Generalbygmesteren og Bygningskommissionen af 1742. I modsætning til Overbygningsdirektionen, hvis arbejde indskrænkede sig "til at prøve de den tilstillede Tegninger og Overslag, uden at besørge saadanne Tegninger og Overslag efter Undersøgelse og befundet Fornødenhed forfattet, eller at foranstalte det approberede Arbejde udført",³⁵⁾ sørgede den nye Bygningsdirektion selv for at arbejdet blev udført. Dette betød naturligvis en væsentlig forøget arbejdsbyrde, og da Harsdorff, der førte det store ord i direktionen, ikke havde de evner m. h. t. administration,³⁶⁾ som han havde vist som arkitekt, foreslog Rentekammeret i en forestilling til kongen af 21. april 1781 en bedre orden med bygningsvæsenet. I dette forslag anbefaledes det, at de militære etaters byggeri ikke længere skulle være underlagt Bygningsdirektionen, men istedet skulle bestyres af de respective kollegier, for Søetatens vedkommende af Admiralitets- og Commissariats Kollegiet. Bygningsdirektionen skulle naturligvis stå til rådighed i rådgivningsspørgsmål, men militæretaterne skulle ikke

længere være forpligtet til at sende tegninger, overslag m.m. til udtalelse. Dette forslag fik kgl. approbation den 27. april 1781.³⁷⁾ Denne ændring var dog ikke gennemgribende nok og året efter blev Bygningsdirektionen ophævet og istedet blev der oprettet et kontor direkte under Rentekammeret til at forestå administrationen af kongens og statens bygninger.

Søetaten var fra den 27. april 1781 ikke underlagt andre myndigheder i byggeadministrativ henseende og denne selvstændige stilling bevarede etaten resten af den enevældige periode.

Noter

Alle benyttede arkivalier og tegninger findes i Rigsarkivet.

1. Søetaten, Søkrigskancelliet, instruktioner for embedsmænd og officerer 1655-1732.
2. Se note 1.
3. Søetaten, Generalkommissariatet, kongelig befalingsbog 1685-1686 nr. 1.
4. Se note 1.
5. Se note 1.
6. Søetaten, Søkrigskancelliet, kgl. expeditioner nr. 15 af 17. januar 1712.
7. Se fx. Landetaten, kgl. ordre til Generalkommissariatet 1688 nr. 39.
8. H.G. Garde: Den dansk-norske Sømagts Historie 1700-1814 s. 205 (Kbh. 1852).
9. H.G. Garde: Efterretninger om den danske og norske Sømagt bd. IV s. 237 ff. (Kbh. 1835).
10. Søetaten, Søkrigskancelliet, kgl. resolutioner nr. 44, 1771.
11. Søetaten, Adskillige efterretninger alfabetisk ordnede: Collegiets organisation, se heri Collegii Forretningernes Fordeeling paa samtlige Contoirer fra 1. juli 1772. Se også Søkrigskancelliet, kgl. resolutioner nr. 95 a i 1772.
12. Søetaten, Admiralitets- og Commissariats Kollegiet, kgl. resolutioner nr. 1 af 30. april 1781.
13. Søetaten, Søkrigskancelliet, kgl. resolutioner nr. 2 i 1784.
14. Søetaten, Admiralitets- og Commissariats Kollegiet, kgl. resolutioner nr. 144 i 1790.
15. Danske Kancelli, Sjællandske Registre 1579-88 s. 8 ff.

16. Se fx. instrux for Erik Otsen af 28. oktober 1630 i Danske Kancelli Sjøllandske Registre 1625-31 s. 517 ff.
17. Se note 1.
18. Se fx. Claus Guntelbergs instrux af 15. september 1690 i Søkrigskancelliet, instruktioner for embedsmænd og officerer 1655-1732.
19. Tidsskrift for Søvæsen 1937 s. 615 f.
20. Sjøtaten, Søkrigskancelliet, kgl. resolutioner nr. 118 a af 1. juli 1756.
21. Sjøtaten, Søkrigskancelliet, kgl. expeditioner nr. 99 i 1700.
22. Sjøtaten, Admiralitets- og Commisariats Kollegiet, kgl. resolutioner nr. 27 i 1785.
23. Knud Voss: Bygningsadministrationen i Danmark under enevælden s. 21 (Kbh. 1966).
24. Rentekammeret 2212.145, Kammerkancelliet, Instruktioner 1680-1819, se heri instruktioner for bygningsvæsenets betjente.
25. Rentekammeret 2241.53, Københavnske renteskriverkontor, kopibog for 22/7 1717 - 3/6 1718 s. 121.
26. Knud Voss: anf. værk s. 51 f og 218 f, instruks for bygningsfiskalen findes i Søkrigskancelliet, instruktioner for embedsmænd og officerer 1655-1732.
27. Se note 24.
28. Knud Voss: anf. værk s. 66.
29. Sjøtaten, Generalkommissariatet, indkomne sager Materielvæsenet vedk. af. 5. maj 1742.
30. Sjøtaten, Generalkommissariatet, indkomne sager af 17. november 1747 og Generalkommissariatets kopibog den 17. oktober 1747.
31. Rentekammeret 423.22 Overbygningdirektionen, indkomne sager nr. 7 1771.
32. Holger Hansen: Kabinetstyrelsen i Danmark 1768-1772 bd. II s. 464 (Kbh. 1919).
33. Sjøtaten, Admiralitets- og Commissariats Kollegiet, kgl. resolutioner nr. 188 i 1771.
34. Rentekammeret 2411.1 Kammerkancelliet, Relations- og Resolutionsprotokol 1773 nr. 158.
35. Knud Voss. anf. værk s. 92.
36. Se Rentekammeret 2215.35, Diverse breve, dokumenter og akter det kgl. bygningsvæsen vedk. 1680-1823, se heri læg 3: div. 1716-1823 udat. konc. skrevet mellem april 1781 og april 1782, usigneret.

37. Rentekammeret 2411.11 Kammerkancelliet, Relations- og Resolutions protokol 1781 litra B nr. 160.

Eksempler på byggesagers administrative vandringer.

Nyboders sprøjtehus

1. Murmester Petermann indsender sandsynligvis efter mundtlig opfordring den 24. marts 1782 en tegning og et overslag til et sprøjtehus i Nyboder til Holmens chef.
(Tegningen i Søetatens kortsamling Des. A 1278 bb, overslag i Søetaten, Generalkommissariatets indkomne sager 1783 nr. 338).
2. Ved det årlige rutineeftersyn den 9. november 1782 af Søetatens sprøjter findes Sprøjtehuset i Nyboder at være i miserabel stand. (Rapport herom findes i Søetaten, Ekvipagemesteren, indkomne besigtigelsessager 1782 nr. 41).
3. Holmens chef, admiral Kaas, befaler Bremerholms besigtigelseskommission den 28. november 1782 at tage Nyboders Sprøjtehus i nærmere besigtigelse. Petermanns tegning og overslag vedlægges.
(Søetaten, Generalkommissariatets indkomne sager 1783 nr. 338).
4. Den 24. juli 1783 indsender Bremerholms besigtigelseskommission resultater af besigtigelsen af Sprøjtehuset til Holmens chef. Petermanns tegning og overslag tilbagesendes.
(Søetaten, Ekvipagemesteren, indkomne besigtigelsessager 1783 nr. 34).
5. Den 3. juli 1783 indsender Holmens chef resultatet af besigtigelsesforretningen til Generalkommissariatet. Petermanns tegning og overslag medfølger.
(Søetaten, generalkommissariatets indkomne sager 1783 nr. 338).
6. Den 10. juli 1783 sender Generalkommissariatet Petermanns overslag, tegning og besigtigelsesforretningen til Søetatens Bygmester G.E. Rosenberg til udtalelse.
(Søetaten, Generalkommissariatet, kopibog 1783 nr. 347).
7. Søetatens Bygmester G.E. Rosenberg indsender sin betænkning over det tilsendte materiale til Generalkommissariatet den 16. juli 1783. Bilag sendes retur.
(Søetaten, Generalkommissariatets indkomne sager 1783 nr. 438).
8. Generalkommissariatet meddeler den 30. juli 1783 Depechekontoret at man ønsker at bygge nyt sprøjtehus og at man i den anledning ønsker kongelig approbation herpå.
(Søetaten, Generalkommissariatet, kopibog 1783 nr. 402).
9. Den 6. august falder kgl. resolution om at der skal bygges et sprøjtehus i Nyboder.
(Søetaten, Admiralitets og Commissariats Kollegiet, kgl. resol. 1783 nr.99).

10. Generalkommissariatet slutter kontrakt med murermester Petermann den 21. august 1783.
(Kopi i Søetaten, Holmens Chef, indkomne sager 1783 nr. 250).
11. Generalkommissariatet sender genpart af kontrakten til Holmens chef den 22. august 1783.
(Søetaten, Holmens chef, indkomne sager 1783 nr. 250).
12. Den 24. oktober 1783 anvises murermester Petermann 200 rdl. ifølge kontrakten for arbejde med Nyboders Sprøjtehus.
(Søetaten, Bogholderens kassebog 1783 s. 893).

Søkadetakademiet, senere ekvipagemesterbolig og marineministerium.

1. Murmester Phillip de Lange indsender den 14. januar 1745 tegning og overslag til bygning af et Søkadetakademi på Gammelholm.
(Søetaten, Generalkommissariatet, indkomne sager materielvæsenet vedk., oktober 1745).
2. Generalkommissariatet videresender tegning og overslag til Søetatens bygmester Banner Mathiesen til nærmere bedømmelse den 29. juni 1745.
(Søetaten, Generalkommissariatet, kopibog 1743 - 45 s. 540 f.).
3. Søetatens bygmester tilbagesender tegning og overslag til Generalkommissariatet med sine bemærkninger hertil den 26. oktober 1745.
(Søetaten, Generalkommissariatet, indkomne sager materielvæsenet vedk., oktober 1745).
4. Generalkommissariatet skriver den 5. november 1745 til Phillip de Lange ang. nedsættelse af dennes overslag efter Søetatens Bygmesters foreslag.
(Søetaten, Generalkommissariatet, kopibog 1745 - 48 s. 9-10).
5. Phillip de Lange meddeler den 9. november 1745 Generalkommissariatet at han accepterer det fremsatte tilbud under visse betingelser.
(Søetaten, Generalkommissariatet, indkomne sager materielvæsenet vedk., oktober 1745).
6. Generalkommissariatet meddeler den 17. november 1745 Phillip de Lange de nærmere betingelser for byggeriet.
(Søetaten, Generalkommissariatet, kopibog 1745 - 48 s. 21).
7. Generalkommissariatet sender tegningen af bygningen til ekvipagemester Schumacher den 27. januar 1746, og beder ham opmåle grunden til denne bygning.
(Søetaten, Holmens Chef, indkomne sager nr. 19 1746).
8. Den 27. februar 1746 indsender Generalkommissariatet en forestilling til kongen om byggeriets iværksættelse. Resolution herpå falder den 4. marts 1746.
(Søetaten, Søkrigskancelliet, kgl. resolutioner nr. 43 1746 samt tegnings-samling Des. A. 426).

9. Den 11. marts 1746 sluttes der kontrakt mellem Generalkommissariatet og Phillip de Lange om byggeriet.
(Kopi i Søetaten, Holmens Chef, indkomne sager nr. 64 1746).
10. Generalkommissariatet tilsender den 19. marts 1746 Overekvipagemesteren en kopi af kontrakten og overslaget.
(Søetaten, Holmens Chef, indkomne sager nr. 64 1746).
11. Søetatens Bygmester tilsendes ligeledes den 19. marts 1746 en kopi af kontrakt og overslag.
(Søetaten, Generalkommissariatet, kopibog 1745 - 48 s. 79).
12. Rentekammeret tilskrives den 23. marts 1746 ang. rekvisition af 2000 rdl. til Phillip de Lange.
(Rtk. 222.479 Dansk-norske assignationskontor, indkomne breve fra Søetatens Generalkommissariat nr. 22 af 23. marts 1746).
13. Phillip de Lange anmoder den 28. april 1746 om udbetaling af 1. rate af byggesummen.
(Søetaten, Generalkommissariatet, indkomne sager materiælvæsenet vedk., . marts 1746).
14. Rentekammeret til Generalkommissariatet den 9. april 1746, ang. 2000 rdl. til Phillip de Lange som er bevilliget.
(Rtk. 222.781 Dansk-norsk assignationskontor, Søetatens assignationsprotokol 1746 s. 352).
15. Generalkommissariatet udsteder den 9. april 1746 en anvisning til Phillip de Lange på 2000 rdl.
(Søetatens bogholders kopibog over Generalkommissariatets anvisninger på Zahlkassereren 1746 s. 308).
16. Phillip de Lange kvitterer den 9. april 1746 på de af Zahlkassen udbetalte 2000 rdl.
(Org. kvittering er kasseret, se dog Zahlkassen, Zahlkammerudgift for Søetaten 1746 s. 267 nr. 1455).
17. Phillip de Lange indsender den 20. april 1746 overslag over udgifter til kælderetagen, der oprindeligt ikke var projekteret.
(Søetaten, Generalkommissariatet, indkomne sager materiælvæsenet vedk., marts 1746 samt tegningssamling Des. C 10, der dog er en senere etageplan).
18. Generalkommissariatet sender den 12. maj 1746 kopi af Phillip de Langes overslag over kælderetagen til Overekvipagemesteren.
(Søetaten, Holmens Chef, indkomne sager nr. 154 1746).
19. Overekvipagemesteren indsender sin betænkning over udgifterne til kælderetagen den 1. juni 1746 til Generalkommissariatet.
(Søetaten, Holmens Chef, memorialbog 1743 - 47 s. 239 ff.).
20. Generalkommissariatet til Overekvipagemesteren ang. dennes betænkning

om bygning af kælderetagen, dat. 3. juni 1746.
(Søetaten, Holmens Chef, indkomne sager nr. 160 1746).

21. Søkrigskancelliet til Kongen ang. konfirmation af tegningen til bygningen. Tegning godkendt af kongen den 11. august 1746.
(Søetaten, tegningssamlingen Des. A 426).
22. Udbetalinger af penge til Phillip de Lange i 1746 sker: 12. maj, 14. juni, 23. juni, 10. august, 12. november og 22. december. Administration som ovenstående udbetaling (pkt. 12-16).
(Søetatens bogholders kopibog over Generalkommissariatets anvisninger på Zahlkassereren 1746, se registeret under Lange, Phillip de).
23. Det combinede Admiralitets- og Generalkommissariats Kollegium indsender en forestilling til kongen om godkendelse af kælderetagens opførelse den 3. marts 1747. Kongelig resolution herpå falder den 16. marts 1747.
(Søetaten, Combinede Admiralitets- og Generalkommissariats kollegium, kgl. resolutioner nr. 52, marts 1747).
24. Admiralitets- og Generalkommissariats Kollegio til Holmens Chef den 11. marts 1747 ang. besigtigelse af byggeriet ved Søetatens Bygmester Banner Mathiesen.
(Søetaten, Holmens Chef, indkomne sager nr. 54 1747).
25. Holmens Chef skriver den 11. marts 1747 til Ekvipagemesteren, at en kommission skal besigtige byggeriet.
(Søetaten, Generalkommissariatet, indkomne sager af 27. marts 1747).
26. Phillip de Lange indsender den 21. marts 1747 en specifikation over afholdte byggeudgifter til Holmens chef.
(Søetaten, Generalkommissariatet, indkomne sager af 27. marts 1747).
27. Besigtigelseskommisionen sender den 24. marts 1747 sin betænkning over besigtigelsen af bygningen til Holmens Chef.
(Søetaten, Generalkommissariatet, indkomne sager af 27. marts 1747).
28. Holmens Chef indsender ovenstående 3 bilag vedr. besigtigelsen til Generalkommissariatet den 27. marts 1747.
(Søetaten, Generalkommissariatet, indkomne sager af 27. marts 1747).
29. Holmens Chef skriver den 8. august 1747 til Generalkommissariatet ang. ændring af bygningens indretning fra Kadetakademi til kontor og ekvipagemesterbolig.
(Søetaten, Generalkommissariatet, indkomne sager af 8. august 1747).
30. Det Combinede Admiralitets- og Generalkommissariats Kollegium sender den 23. august 1747 en forestilling til kongen ang. bygningens brug til bolig for ekvipagemesteren og til kontorer. Resolution herpå den 15. september 1747.
(Søetaten, Søkrigskancelliet, kgl. resolutioner nr. 172 1747).

31. Det Combinerede Admiralitets- og Generalkommissariats Kollegium meddelser kongens godkendelse af bygningens indretning til Holmens Chef den 19. september 1747.
(Søetaten, Holmens Chef, indkomne sager nr. 318 1747).
32. Holmens Chef til Ekvipagemesteren den 21. november 1747 ang. dennes indflytning.
(Søetaten, Holmens Chef, kopibog 1743 - 48 s. 228 ff.).
33. Holmens Chef til Generalkommissariatet den 17. januar 1748 som svar på Generalkommissariatets skrivelse af 19. september 1747 om bygningens indretning.
(Søetaten, Holmens Chef, memorialbog 1747 - 50 s. 154 ff.).
34. Generalkommissariatet meddeler Holmens Chef den 26. juni 1748 at der er indgået aftale med stenhugger Andreas Gercken om arbejdet med trap-petrin til bygningen.
(Søetaten, Generalkommissariatet, kopibog 1748 - 50 s. 2).
35. Holmens Chef forespørger den 15. juli 1748 Generalkommissariatet om krigsamaturer kunne udføres af træ istedet for sten.
(Søetaten, Holmens Chef, memorialbog 1747 - 50 s. 154 f.)
36. Holmens Chef til Generalkommissariatet den 25. februar 1749 ang. endelig afregning med Phillip de Lange. Generalkommissariatets approbation herpå falder den 25. april 1749.
(Søetaten, Generalkommissariatet, kopibog 1748 - 50 s. 341 ff.)
37. Phillip de Lange henvender sig den 10. maj 1749 til Generalkommissariatet med anmodning om udbetaling af restsummen for byggeriet.
(Søetaten, Generalkommissariatet, indkomne sager maj 1749).
38. Generalkommissariatet til Rentekammeret den 29. maj 1749 ang. anvisning til Phillip de Lange.
(Rtk. 222.481 Dansk-norske assignationskontor, indkomne breve fra Søetatens Generalkommissariat, maj 1749).
39. Endelig afregning med Phillip de Lange sker den 30. maj 1749.
(Søetatens bogholder, kassebog 1749 s. 265 f.).